

SAMPLE CONTENT

PERFECT



आमोदः सम्पूर्ण-संस्कृतम्

BASED ON TEXTBOOK AND BOARD PAPER PATTERN



Mrs. Kirti Rajee
B.A. (Sanskrit, Marathi), B.Ed. (Sanskrit)

STD. X
(Eng. & Mar. Med.)

Target Publications® Pvt. Ltd.

PERFECT

आमोदः सम्पूर्ण-संस्कृतम् दशमी कक्षा

(English, Marathi & Semi English Medium)

Salient Features

- Based on new Board Krutipatrika pattern
- Updated as per शुद्धिपत्रम्
- Includes several कृतis to enhance comprehension and application of concepts
- Consists of line to line सरलार्थ
- Includes separate section of लेखनकौशलम् (Writing Skills)
- A dedicated section of भाषाभ्यासः with important exercises
- Comprises of अपठितम् section with varied passages and verses
- Includes Model Krutipatrika for self-evaluation (Answer Key through QR Code)
- Includes solved questions from Board Krutipatrika of March 2019 and March 2020
- Includes Board Krutipatrika of March 2022 with its Answer Key through QR code
- Includes Board Krutipatrika of March 2023 (Answer Key through QR code)

Printed at: **Print to Print**, Mumbai

© Target Publications Pvt. Ltd.

No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, C.D. ROM/Audio Video Cassettes or electronic, mechanical including photocopying; recording or by any information storage and retrieval system without permission in writing from the Publisher.

PREFACE

Target's **PERFECT आमोदः सम्पूर्ण-संस्कृतम् : Std X** is a book created on the basis of new Board Krutipatrika pattern as prescribed by the Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research. This book simplifies the Sanskrit course content for students making it not just interesting but also functional in purpose.

Target's **PERFECT आमोदः सम्पूर्ण-संस्कृतम्** has been deftly created with the intention of not only enhancing the students' language learning abilities such as listening, speaking, reading and writing but also in sharpening their cognitive and creative skills. This book make students enriched with proper knowledge as well as help them preparing for exams.

The book contains a comprehensive list of distinctive features that are advantageous to students, which are highlighted in the 'Key Features' section. The topic of 'संवाद-लेखनम्।' under लेखनकौशलम् is given to help in oral exams. Sanskrit is said to be a scoring subject. It turns into reality after thorough study of this book.

We hope that students and teachers find this book resourceful and enjoy using it just as much as we enjoyed creating it.

The journey to create a complete book is strewn with triumphs, failures, and near misses. If you think we've nearly missed something or want to applaud us for our triumphs, we'd love to hear from you.

Please write to us at: mail@targetpublications.org

Best of luck to all the aspirants!

From,
Publisher

Edition: Fourth

Disclaimer

This reference book is transformative work based on 'आमोदः सम्पूर्ण-संस्कृतम्; Fourth Reprint: 2022' published by the Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune. We the publishers are making this reference book which constitutes as fair use of textual contents which are transformed by adding and elaborating, with a view to simplify the same to enable the students to understand, memorize and reproduce the same in examinations.

This work is purely inspired upon the course work as prescribed by the Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune. Every care has been taken in the publication of this reference book by the Authors while creating the contents. The Authors and the Publishers shall not be responsible for any loss or damages caused to any person on account of errors or omissions which might have crept in or disagreement of any third party on the point of view expressed in the reference book.

© reserved with the Publisher for all the contents created by our Authors.

No copyright is claimed in the textual contents which are presented as part of fair dealing with a view to provide best supplementary study material for the benefit of students.

NEW BOARD PAPER PATTERN

The New Board Paper Pattern prescribed by the State Board has been provided so that the students can get acquainted with the question types, marking scheme, options, word limits etc.

MARKS DISTRIBUTION

Total Marks distribution of आमोदः। (सम्पूर्ण-संस्कृतम्) is explained.

INTRODUCTION

Introduction pertaining to a particular lesson and poem is given.

DO YOU KNOW?

Questions asked under introduction in the textbook are answered through this section.

SEGREGATION OF CHAPTERS INTO EXTRACTS

Chapters have been segregated into extracts with ample activities based on them.

TRANSLATION

Line to line translation has been provided in English and Marathi of all lessons and poems.

GLOSSARY

A glossary contains meanings of difficult Sanskrit words from the chapters in English and Marathi. For the convenience of students these words are arranged alphabetically.

SOLVED BOARD QUESTIONS

The questions asked in March 2019 and March 2020 examination have been incorporated along with the answers.

ANSWER IN MEDIUM LANGUAGE

The textual questions requiring holistic answers have been covered under this title in each chapter.

SOLVED EXERCISES OF

Exercises of अभ्यासपत्रम्, सम्भाषणपत्राणि and जिज्ञासापत्राणि are given with solutions.

WRITING SKILLS

This section covers all writing skill activities like संस्कृतेन अनुवादं कुरुत।, निबन्धं लिखत। etc.

GRAMMAR

This section comprises explanation of grammar concepts and contains ample examples along with exercises.

UNSEEN PROSE AND POETRY

In this section variety of unseen passages and verses along with activities based on them have been provided for extensive practice.

INTERNAL ASSESSMENT

The break-up of the 20 Marks for internal assessment, weightage allotted to different skills and guidelines for the same have been provided.

MODEL KRUTIPATRIKA

A Model Krutipatrika has been provided for self evaluation. Answer-key for the same can be accessed via QR-Code.

BOARD KRUTIPATRIKA

Includes Board Krutipatrika of March 2022 with it's Answer Key through QR code. Includes Board Krutipatrika of March 2023. (Answer Key through QR Code.)

KEY FEATURES

दशमी कक्षा – कृतिपत्रिकायाः प्रारूपम्

अवधि: होरात्रयम्

गुणाङ्काः ८०

प्रथमः विभागः- सुगमसंस्कृतम्। (८)

१. अ. चित्रं दृष्ट्वा नामानि लिखत। (५ तः ४) (केवलं दशमीकक्षा – चित्रपदकोषतः।) $१ \times ४ = ४$
- १) २) ३) ४) ५)
- आ. सङ्ख्याः अक्षरैः / अङ्कैः लिखत। (३ तः २) (पृ. क्र. ७ आधारेण) $१ \times २ = २$
- इ. समय-स्तम्भमेलनं कुरुत। (पृ. क्र. ४, ५ आधारेण) $\frac{१}{२} \times ४ = २$

द्वितीयः विभागः- गद्यम्। (२०)

२. अ. गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत। (८०-१०० शब्दयुक्तः गद्यांशः दातव्यः) ७
- आ. गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत। ७
- कृतयः –
१. अवबोधनम्। (४ तः ३) $१ \times ३ = ३$
- क) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत।/
उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत। (रिक्तस्थानद्वयं प्रष्टव्यम्) $\frac{१}{२} \times २$
- ख) कः कं वदति?
- ग) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत।
- घ) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यम्/असत्यम् इति लिखत।
- च) एषः गद्यांशः कस्मात् पाठात् उद्धृतः?
- छ) अमरकोषात् शब्दं योजयित्वा वाक्यं पुनर्लिखत।
२. शब्दज्ञानम्। (३ तः २) २
- क) २ धातुसाधित-अव्यये/विभक्त्यन्तपदे चित्वा लिखत। $\frac{१}{२} \times २$
- ख) प्रश्ननिर्माणं कुरुत। (अधोरेखनम् आवश्यकम्) १×१
- ग) विशेषण-विशेष्यम्। (कृतयः - मेलनं कुरुत/चयनं कुरुत/चतुर्थपदं लिखत।) $\frac{१}{२} \times २$
- घ) सन्धिः।
(पूर्वपदं लिखत $= \frac{१}{२} \times २$, उत्तरपदं लिखत $\frac{१}{२} \times २$, विग्रहं लिखत १×१ , चतुर्थपदं लिखत १×१)
- च) लकारं लिखत। (अधोरेखनम् आवश्यकम्) १×१
३. पृथक्करणम्। $\frac{१}{२} \times ४ = २$
- क) क्रमेण योजयत। (गद्यांशः अ)
अथवा
- ख) रेखाचित्रं पूरयत। (जालरेखा/वृक्षरेखा/प्रवाहि-जालम्/स्तम्भपूरणम्/शब्दपेटिका) (गद्यांशः आ)
- इ. माध्यमभाषया सरलार्थं लिखत। (२ तः १) $१ \times ४ = ४$
- (नाट्यस्तबकः, नदीसूक्तम्।)
- ई. माध्यमभाषया उत्तरं लिखत। (२ तः १) (केवलं स्वाध्यायाधारितम्।) $२ \times १ = २$

तृतीयः विभागः- पद्यम्। (१८)

३. अ. पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत। (८-१२ पङ्क्तयः प्रष्टव्याः।) ४
१. पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत। (३ तः २) २
- क. पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत। १
- ख. पद्यांशतः विशेषणं चिनुत। (कृतयः- मेलनं कुरुत/चयनं कुरुत/चतुर्थपदं लिखत।) $\frac{१}{२} \times २ = १$
- ग. सन्धिः। (पूर्वपदं लिखत $\frac{१}{२} \times २$, उत्तरपदं लिखत $\frac{१}{२} \times २$, विग्रहं लिखत १×१ , चतुर्थपदं लिखत १×१) १
२. रेखाचित्रं पूरयत। (जालरेखा/वृक्षरेखा/प्रवाहि जालम्/स्तम्भपूरणम्/शब्दपेटिका) २
- आ. माध्यमभाषया उत्तरं लिखत। (२ तः १) (केवलं स्वाध्यायाधारितम्।) $२ \times १ = २$
- इ. पद्ये शुद्धे पूर्णे च लिखत। (क, ख तः १, ग, घ तः १) ६
१. क) ४ पङ्क्तियुतं पद्यम् अथवा ख) ४ पङ्क्तियुतं पद्यम् ४
२. ग) २ पङ्क्तियुतं पद्यम् अथवा घ) २ पङ्क्तियुतं पद्यम् २
- ई. अन्वयं पूरयत। (सूक्तिसुधातः तथा युग्ममालातः एव अन्वयः प्रष्टव्यः किन्तु श्लोकः न दातव्यः।
४ रिक्तस्थानानि भवेयुः।) $\frac{१}{२} \times ४ = २$
- उ. माध्यमभाषया सरलार्थं लिखत। (३ तः २) (वाचनप्रशंसा/मानवताधर्मः।) $२ \times २ = ४$

चतुर्थः विभागः- लेखनकौशलम्। (९)

४. अ. धातूनाम् अव्ययानां च उपयोगं कृत्वा वाक्यनिर्माणं कुरुत। (६ तः ४) ४
- (३ धातवः, ३ अव्ययानि दातव्यानि।) (विशिष्टविभक्तेः उपयोगः आवश्यकः।)
अथवा
- संस्कृतानुवादं कुरुत। (६ तः ४) (पूर्वपरिचित-चित्रपदकोषस्य शब्द-धातुसङ्ग्रहस्य च आधारेण ४-६ शब्दात्मकानि वाक्यानि प्रष्टव्यानि।)
- आ. ५/७ वाक्यात्मकं निबन्धं लिखत। (३ तः १) ५
- निबन्धः- मम प्रियः उत्सवः/खगः/कविः/नेता/पुस्तकम्/प्रिया भाषा/भारतीयं प्रसिद्धं स्थलम्।
अथवा
- साहाय्यक-शब्दानाम् आधारेण ५-७ वाक्यात्मकं चित्रवर्णनं कुरुत।

पञ्चमः विभागः- भाषाभ्यासः। (१७)

५. अ. तालिकापूर्तिं कुरुत। ८
१. नामतालिका। (६ तः ४) $\frac{१}{२} \times ४ = २$
२. सर्वनामतालिका। (६ तः ४) $\frac{१}{२} \times ४ = २$
३. क्रियापदतालिका। (६ तः ४) (१, ४, ६, १० गणतः, तथा अस्, कृ)
(लट्/लङ्/लोट्/विधिलिङ्/लृट् इति लकारतः केऽपि ३ प्रष्टव्याः।) $\frac{१}{२} \times ४ = २$
४. धातुसाधित-विशेषण-तालिका। (६ तः ४) (पृ. क्र. ७८) $\frac{१}{२} \times ४ = २$

आ. निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत। (४ तः ३)

९

१. योग्यं रूपं लिखित्वा रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत। (५ तः ३) १ × ३ = ३
(सङ्ख्यावाचक-क्रमवाचक-आवृत्तिवाचकानाम् आधारेण ५ वाक्यानि।)
२. समासानां तालिकापूर्तिं कुरुत। (५ तः ३) १ × ३ = ३
३. समानार्थकशब्दान्/विरुद्धार्थकशब्दान् लिखत। (५ तः ३) १ × ३ = ३
४. सूचनानुसारं कृतीः कुरुत। (५ तः ३) १ × ३ = ३
 - क) वाच्यपरिवर्तनम्। (केवलं लटलकारः तथा क्त/क्तवतु - प्रत्ययाधारितम्।)
 - ख) त्वान्त/ल्यबन्त-अव्ययं निष्कासयत।
 - ग) स्म निष्कासयत।
 - घ) 'त्वं' स्थाने 'भवान्/भवती' अथवा 'भवान्/भवती' स्थाने 'त्वं' योजयत।
 - च) वचनं/लकारं परिवर्तयत।
 - छ) णिजन्तं कुरुत/ निष्कासयत।

षष्ठः विभागः- अपठितम्। (८)

६. अ. गद्यांशं पठित्वा कृतीः कुरुत। (६ तः ४)

४

(६०-८० शब्दयुतः सरलः गद्यांशः दातव्यः)

१. पूर्णवाक्येन उत्तरत।
२. प्रातिपदिकं लिखत। (शब्दद्वयम् आवश्यकम्) $\frac{१}{२} \times २$
३. वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यम्/असत्यम् इति लिखत।
४. माध्यमभाषया सरलार्थं लिखत। (गद्यांशतः १ वाक्यं दातव्यम्।)
५. विभक्त्यन्तपदम्/अव्ययम्/क्रियापदं चिनुत लिखत च।
६. कारकपरिचयं कुरुत। (अधोरेखनम् आवश्यकम्।)

आ. १. पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत। (अवबोधनाय १ अथवा २ पद्यांशे दातव्ये।)

४

१. पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत। (२ तः १) १
२. विशेषण-विशेष्य-सम्बन्धः/समानार्थकं शब्दं/विरुद्धार्थकं शब्दं लिखत। (केवलं १) १

आ. २. पद्यांशं पठित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत। (सन्धिविग्रहं कृत्वा पद्यांशः दातव्यः।)(४ रिक्तस्थानानि)

२

आमोदः। (सम्पूर्ण-संस्कृतम्)

क्र.	विभागः	गुणाः
१.	सुगमसंस्कृतम्	८
२.	गद्यम्	२०
३.	पद्यम्	१८
४.	लेखनकौशलम्	९
५.	भाषाभ्यासः	१७
६.	अपठितम्	८
		८०

अन्तर्गत-मूल्यमापनम्		
क्र.		गुणाः
१.	श्रवणकौशलम्	५
२.	भाषणकौशलम्	५
३.	स्वाध्यायः १	५
४.	स्वाध्यायः २	५
		२०

अनुक्रमणिका

क्र.	पाठ-नामानि	पृष्ठ-क्र.
	प्रार्थना ।	१
सुगमसंस्कृतम् ।		
१.	चित्रपदकोषः ।	३
२.	समयः ।	६
गद्य-पद्य विभागः ।		
१.	आद्यकृषकः पृथुवैन्यः ।	८
२.	व्यसने मित्रपरीक्षा ।	२५
३.	सूक्तिसुधा ।	४४
४.	अमूल्यं कमलम् ।	६०
५.	स एव परमाणुः ।	७८
६.	युग्ममाला ।	९४
७.	संस्कृतनाट्यस्तबकः ।	१०४
८.	वाचनप्रशंसा ।	११९
९.	धेनोर्व्याघ्रः पलायते ।	१२७
१०.	नदीसूक्तम् ।	१५३
११.	जटायुशौर्यम् ।	१६६
१२.	आदिशङ्कराचार्यः ।	१८१
१३.	चित्रकाव्यम् ।	२०५
१४.	प्रतिपदं संस्कृतम् ।	२२०
१५.	मानवताधर्मः ।	२४४
●	सम्भाषापत्राणि जिज्ञासापत्राणि च ।	२५३
अभ्यासपत्रम् ।		
१.	अभ्यासपत्रम् - १ ।	२६३
२.	अभ्यासपत्रम् - २ ।	२६६
३.	अभ्यासपत्रम् - ३ ।	२६९
४.	अभ्यासपत्रम् - ४ ।	२७२
लेखनकौशलम् ।		
१.	वाक्यरचना- उपपद-विभक्तिः ।	२७४
२.	निबन्ध-लेखनम् ।	२७८
३.	संवाद-लेखनम् ।	२८१
४.	चित्रवर्णनम् ।	२८७
५.	संस्कृतानुवादः ।	२९४

भाषाभ्यासः ।		
१.	नाम-सर्वनाम-क्रियापद-धातुसाधितविशेषण-तालिकाः ।	२९७
२.	सङ्ख्याः ।	३१८
३.	समासः ।	३२४
४.	वाच्यम् ।	३३७
५.	पूर्वकालवाचक-धातुसाधित-अव्ययानि ।	३४६
६.	स्म ।	३५०
७.	त्वम्-भवान् ।	३५२
८.	वचनपरिवर्तनम् ।	३५४
९.	लकारपरिवर्तनम् ।	३५५
१०.	णिजन्ताः (प्रयोजकाः) ।	३५७
अपठितम् ।		
	अपठितम् (गद्यम् + पद्यम्) ।	३६०
अन्तर्गत-मूल्यमापनम् ।		
	Guidelines for अन्तर्गत-मूल्यमापनम् ।	३७७
कृतिपत्रिकाः ।		
	आदर्श-कृतिपत्रिका ।	३७८
	बोर्ड कृतिपत्रिका : मार्च २०२३ (Answer Key through QR code)	३८५
	बोर्ड कृतिपत्रिका मार्च २०२२ with it's Answer Key through QR code	

According to new Board Krutipatrika pattern वर्णमालाधारितम्, वासर-तालिकां पूरयत, नामाधारितम्, धातु-आधारितम् these topics from पुनःस्मरणम् are exempted. They are not covered in this book.

Note: Textual questions are represented by * mark.

Practicing model papers is the best way to self-assess your preparation for the exam Scan the adjacent QR Code to know more about our **“Std. 10th Sanskrit Aamod 11 Question Papers & Activity Sheets With Solutions.”**



Practicing model papers is the best way to self-assess your preparation for the exam Scan the adjacent QR Code to know more about our **“SSC 54 Question Papers & Activity Sheets With Solutions.”**



बोर्डाच्या परीक्षेला आत्मविश्वासाने सामोरे जाण्यासाठी नमुना प्रश्नपत्रिका सोडवणे हा एक उत्तम मार्ग आहे. शेजारील Q. R. Code स्कॅन करून आमच्या **“SSC 54 प्रश्नपत्रिका व कृतिपत्रिका उत्तरपत्रिकांसहित”** याविषयी जाणून घ्या.



Did you know that questions relating to **“Geography Map & Graphs Practice Book”** carry 14 out of 40 marks in your exam? Scan the adjacent QR code and get the perfect book to help you secure those 14 marks fully.



प्रार्थना ।

करदर्शनम्

(Contemplation on the hand)

कराग्रे वसते लक्ष्मीः

करमध्ये सरस्वती ।

करमूले तु गोविन्दः

प्रभाते करदर्शनम् ॥

शब्दार्थाः

कराग्रे – at the tip of hand (हाताच्या अग्रभागावर/बोटांच्या टोकावर), करमध्ये – in the middle of the hand, (तळव्याच्या मध्यभागी), करमूले – at the base of the hand (तळव्याच्या मुळाशी/मनगटाजवळ)

सरलार्थः

Lakshmi (the goddess of wealth) resides at the tip of the hand, Saraswati (the goddess of knowledge) resides in the middle of the hand (palm) while Lord Govinda (Krishna) resides at the base of the hand. Hence, one must look at (contemplate upon) the hand early in the morning.
हाताच्या अग्रभागावर (बोटांच्या टोकावर) लक्ष्मी वास करते, तळहाताच्या मध्यभागी सरस्वती वास करते आणि तळहाताच्या मुळाशी (मनगटाजवळ) गोविंद वास करतो (म्हणून) सकाळी हातांचे दर्शन करावे.

क्षमाप्रार्थना

(Seeking forgiveness)

समुद्रवसने देवि

पर्वतावलिभूषिते ।

विष्णुपत्नि नमस्तुभ्यं

पादस्पर्श क्षमस्व मे ॥

शब्दार्थाः

समुद्रवसने – whose clothes are the seas (समुद्र जिचे वस्त्र), पादस्पर्शः – touching with the feet (पाऊलाच्या स्पर्शाने)

सरलार्थः

Salutations to you, the consort of Lord Vishnu (Lakshmi), (the mother earth), O goddess who has the oceans for her garments, who is adorned with the range (line) of mountains, pardon me for touching you with the feet.
तुला नमस्कार असो हे विष्णुपत्नी, (पृथ्वीमाते), तू जिचे वस्त्र समुद्र आहेत, पर्वतरांगा जिचे अलंकार आहेत तुला पायाने स्पर्श केल्याबद्दल मला क्षमा कर.

सूर्यनमस्कारः

(Suryanamaskar mantra)

ध्येयः सदा सवितृमण्डलमध्यवर्ती

नारायणः सरसिजासनसन्निविष्टः ।

केयूरवान् मकरकुण्डलवान् किरीटी

हारी हिरण्यवपुर्धृतशङ्खचक्रः ॥

शब्दार्थाः

ध्येयः – should be meditated upon/contemplated upon (ध्यान करावे), सवितृमण्डलमध्यवर्ती – who is at the centre of the solar orb (सूर्यमंडलाच्या मध्यभागी), सरसिजासनसन्निविष्टः – seated on the lotus seat (कमळाच्या आसनावर बसलेला), केयूरवान् – having armlets (बाजूबंध धारण करणारा), मकरकुण्डलवान् – one having earrings like the large fish (मकराकार कुंडले धारण करणारा), किरीटी – one having a crown (मुकुट धारण करणारा), हारी – fascinating (अद्भुत), हिरण्यवपुः – one whose body is dazzling like gold (सुवर्णमय शरीर असलेला), धृतशङ्खचक्रः – one bearing the conch and discus (शंख, चक्र धारण करणारा)

Page no. **2** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes** or **Target E-Notes**

१

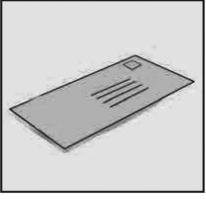
सुगमसंस्कृतम्।

चित्रपदकोषः।

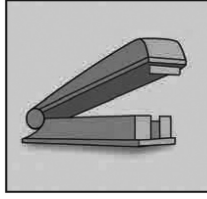
[Note: In the exam, pictures will be given in a random order and the sanskrit word for that picture has to be written correctly. Any mistake in the spelling of words will cost marks. You can learn more words in addition to these to enhance your vocabulary.]

[टीप – परीक्षेमध्ये चित्रे कोणत्याही क्रमाने दिली जातील. चित्रासाठी अचूक संस्कृत शब्द लिहिणे अपेक्षित आहे. अशुद्ध लेखनासाठी गुण कमी केले जातील. शब्दसंपदा वाढवण्याकरिता याव्यतिरिक्त अधिक शब्दांचा अभ्यास करावा.]

उपयुक्तवस्तूनि।



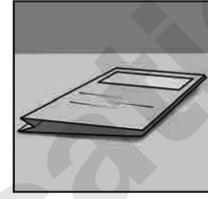
१. _____



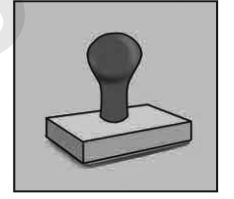
२. _____



३. _____



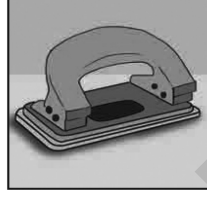
४. _____



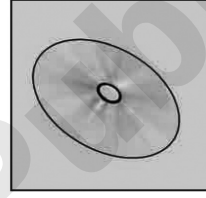
५. _____



६. _____



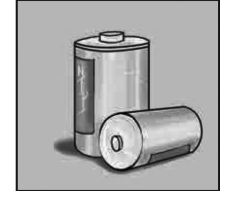
७. _____



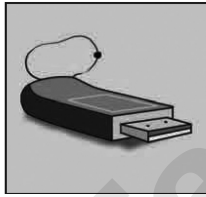
८. _____



९. _____



१०. _____



११. _____



१२. _____



१३. _____



१४. _____



१५. _____



१६. _____

उत्तरम् १. पिहितपत्रम्

२. योजिनी [March 2019]

३. सन्दंशः

४. सञ्चिका [March 2020]

५. मृदुमुद्रा

६. मूल्याङ्कः

७. रन्धिका

८. सान्द्रमुद्रिका

९. संश्लेषपट्टिका

१०. विद्युत्कोषः

११. स्मृतिशलाका

१२. तन्त्रीः

१३. दृश्यफलकम्

१४. अक्षरफलकम्

१५. पाथेयपात्रम्

१६. वस्त्रसूचिः

Page no. 4 are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes** or **Target E-Notes**



६. _____

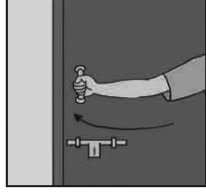
उत्तरम् १. आम्ला [March 2020]
 ४. कषायम् [March 2019]
 ६. लवणम्

२. कटुः ३. तिक्तम्
 ५. मधुरा

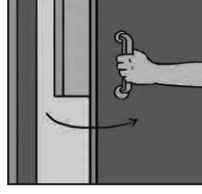
क्रियाः ।



१. _____



२. _____



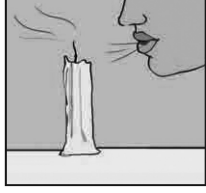
३. _____



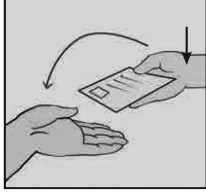
४. _____



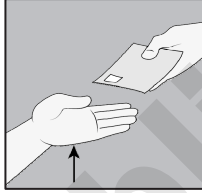
५. _____



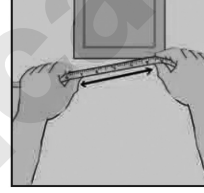
६. _____



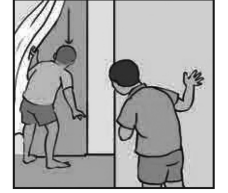
७. _____



८. _____



९. _____



१०. _____



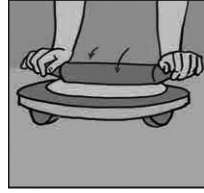
११. _____



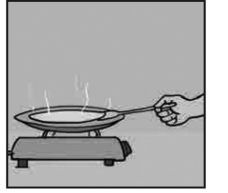
१२. _____



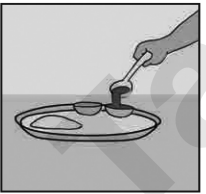
१३. _____



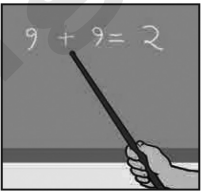
१४. _____



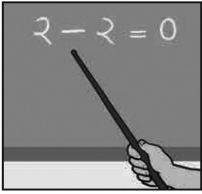
१५. _____



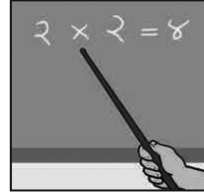
१६. _____



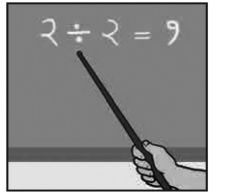
१७. _____



१८. _____



१९. _____



२०. _____

उत्तरम् १. स्थगयति [March 2019]

४. निमीलयति

८. गृह्णाति

१२. चिनोति

१६. परिवेषयति

२०. भाजयति

५. ज्वालयति

९. माति

१३. मर्दयति

१७. सङ्कलयति

२. पिदधाति

६. निर्वापयति

१०. अन्विष्यति

१४. वेल्लयति

१८. व्यवकलयति

३. उद्घाटयति [March 2020]

७. ददाति / यच्छति

११. परीक्षते

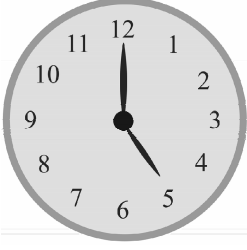
१५. भर्जयति

१९. गुणयति

२

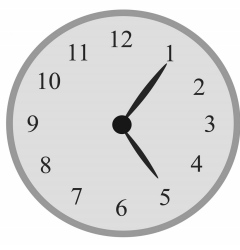
समयः ।

समयः ।



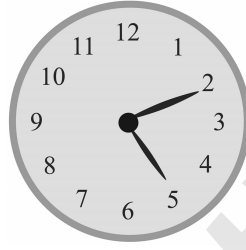
पञ्चवादनम्

०५.००

Five o'clock
पाच वाजले

पञ्चाधिक- पञ्चवादनम्

०५.०५

Five past five
पाच वाजून पाच मिनिटे

दशाधिक- पञ्चवादनम्

०५.१०

Ten past five
पाच वाजून दहा मिनिटे

सपाद- पञ्चवादनम्

०५.१५

Quarter past five
सव्वापाच

विंशत्यधिक- पञ्चवादनम्

०५.२०

Twenty past five
पाच वाजून वीस मिनिटे

पञ्चविंशत्यधिक- पञ्चवादनम्

०५.२५

Twenty-five past five
पाच वाजून पंचवीस मिनिटे

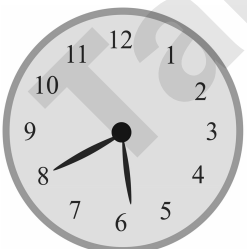
सार्ध- पञ्चवादनम्

०५.३०

Half past five
साडेपाच

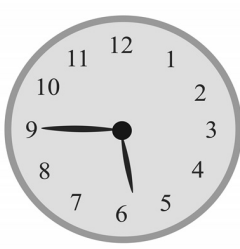
पञ्चत्रिंशदधिक- पञ्चवादनम्

०५.३५

Thirty-five past five
पाच वाजून पस्तीस मिनिटे

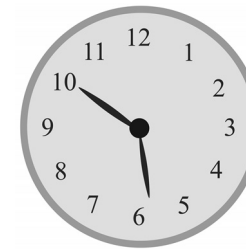
चत्वारिंशदधिक- पञ्चवादनम्

०५.४०

Forty past five
पाच वाजून चाळीस मिनिटे

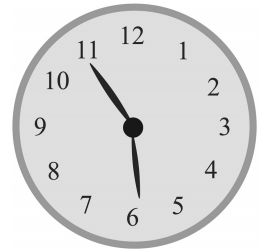
पादोन- पञ्चवादनम्

०५.४५

Quarter to six
पावणेसहा

दशोन- पञ्चवादनम्

०५.५०

Ten min. to six
पाच वाजून पन्नास मिनिटे

पञ्चोन- पञ्चवादनम्

०५.५५

Five min. to six
पाच वाजून पंचावन्न मिनिटे



दशमीकक्षायाः छात्राणां कृते अभ्यासनियोजनम्।
स्वयमध्ययनसमयतालिका।

क्रमाङ्कः	विषयः	समयः	अङ्कैः लिखत
१	गणितम्	प्रातःकाले सार्धपञ्चवादनतः दशाधिक-षड्वादनपर्यन्तम्।	५:३० – ६.१०
२	मराठीभाषा	प्रातःकाले विंशत्यधिक-अष्टवादनतः दशाधिक-नववादनपर्यन्तम्।	८:२० – ९.१०
३	विज्ञानम्	प्रातःकाले सार्धनववादनतः सपाद-दशवादनपर्यन्तम्।	९:३० – १०.१५
४	संस्कृतभाषा	प्रातःकाले पञ्चविंशत्यधिक-दशवादनतः दशाधिक-एकादशवादनपर्यन्तम्।	१०:२५ – ११.१०
५	सा. शास्त्रम्	सायङ्काले दशाधिक-सप्तवादनतः दशोन-अष्टवादनपर्यन्तम्।	७:१० – ७.५०
६	आङ्ग्लभाषा	रात्रौ दशाधिक-अष्टवादनतः पादोन-नववादनपर्यन्तम्।	८:१० – ८.४५

आद्यकृषकः पृथुवैन्यः । (Pruthuvainya – The First Farmer) (पहिला शेतकरी - पृथुवैन्य)

प्रस्तावना

- This story is taken from the Rigveda X.93.14
- Vainya, the son of King Vena was also known by the name Pruthuvainya.
- He is remembered as an ideal king who was attentive towards the welfare of his subjects.
- It is believed that Pruthu initiated, researched and developed agriculture in India and is regarded as the father of agriculture. Hence, he is the first farmer.
- Scholars believe that the earth is called Prithvi in memory of Pruthu's work.
- ही कथा ऋग्वेदाच्या १० व्या मंडलामधून घेतली आहे.
- वेन राजाचा पुत्र वैन्य हा पृथुवैन्य या नावानेही ओळखला जात असे.
- एक आदर्श राजा व प्रजाहितदक्ष राजा म्हणून त्याची ख्याती होती.
- असे मानले जाते, की भारतात पृथुने शेतीत अग्रगण्य कार्य व संशोधन करून भारतीय शेतीत विकास घडवून आणला, म्हणून त्याला 'पहिला शेतकरी' म्हटले जाते.
- विद्वानांच्या मते, पृथुच्या या कार्याचे स्मरण म्हणून धरतीला पृथ्वी संबोधले जाते.



अपि एतद् उत्तरतः ?

१. भारतदेशे कृषिक्षेत्रस्य वैशिष्ट्यानि कानि ?

- उत्तरम्** • The history of Agriculture in India dates back to the Indus Valley Civilization Era and even before that in some parts of Southern India.
- Agriculture is the very backbone of India's economic system. The prosperity of agriculture is synonymous with the prosperity of India. The relationship between agriculture and economic stability is a very close-knit one. India ranks second worldwide in farm output. Farming in India is characterized by:
- Subsistence agriculture:** Most parts of India have subsistence agriculture. The farmer owns a small piece of land, grows crops with the help of his family members and consumes almost the entire farm produce with little surplus to sell in the market.
- Pressure of population on agriculture:** The population in India is increasing at a rapid pace and exerts heavy pressure on agriculture. Agriculture has to provide employment to a large section of work force and has to feed millions. We require additional land to cope with the increasing demands.
- Importance of animals:** Animal force has always played a significant role in agricultural operations such as ploughing, irrigation, threshing and transporting the agricultural products. Complete mechanization of Indian agriculture is still a distant goal.
- Dependent upon Monsoon:** Indian agriculture is mainly dependent upon monsoon which is uncertain, unreliable and irregular. In spite of the large scale expansion of irrigation facilities since Independence, only one-third of the cropped area is provided by perennial irrigation and the remaining two-thirds of the cropped area has to bear the brunt of the vagaries of the monsoons.
- Variety of crops:** India is a vast country with varied types of relief, climate and soil conditions. Therefore, a large variety of crops are grown in India. Both the tropical and temperate crops are successfully grown in India.

Page no. **9** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes** or **Target E-Notes**



२. कृषिप्रक्रियाविषये कथयत।

- उत्तरम्** • The agricultural cycle is the annual cycle of activities related to the growth and harvest of a crop.
- These activities include loosening the soil, seeding, special watering, moving plants when they grow bigger and harvesting.
 - The main steps for agricultural practices include preparation of soil, sowing, adding manure and fertilizers, irrigation, harvesting and storage.
 - कृषी चक्र हे एका पिकाच्या वाढीच्या आणि हंगामाशी संबंधित क्रियाकलापांचे वार्षिक चक्र आहे.
 - या उपक्रमांमध्ये माती सैल करणे, बीजन, पाणीपुरवठा, रोपट्यांची लागवड करणे व कापणी यांचा समावेश आहे.
 - शेती व्यवसायात प्रामुख्याने माती मऊ करणे, पेरणी, खत घालणे, सिंचन, कापणी आणि साठवण यांचा समावेश असतो.

गद्यांशाः, सरलार्थाः, सन्धयः, शब्दार्थाः कृतयश्च।



गद्यांशः १

[भूपालः..... यतस्व।"]

(पाठ्यपुस्तक-पृष्ठक्रमाङ्कः ८)

भूपालः पृथुवैन्यः नाम धरायां प्रथमः अभिषिक्तः सम्राट्।

King Pruthuvainya was the first crowned emperor on the earth.

राजा पृथुवैन्य पृथ्वीवरील पहिला अभिषेक केलेला सम्राट होता.

प्रयागक्षेत्रे पृथुनृपस्य राजधानी आसीत्।

King Pruthu's capital was in the region of Prayag.

प्रयाग या ठिकाणी पृथुराजाची राजधानी होती.

राज्याभिषेकसमये चारणाः पृथुनृपस्य स्तुतिं गातुम् + उत्सुकाः।

At the time of the coronation, the bards (singers) were eager to sing the praise of King Pruthu.

राज्याभिषेकाच्यावेळी स्तुतिपाठक पृथुराजाची स्तुती गाण्यास उत्सुक होते.

तदा पृथुः आज्ञापयत्, “तिष्ठन्तु चारणाः!

Then the king ordered, “Wait, O Bards!

तेव्हा राजाने आदेश दिला, की “हे स्तुतिपाठकहो, थांबावे!

यावत् मम सदगुणाः न प्रकटीभवन्ति तावत् + अहं न स्तोतव्यः।

I am not worthy of praise till my virtues become visible.

जोवर माझे सदगुण दिसून येत नाहीत, तोवर मी स्तुतियोग्य नाही.

स्तवनं तु ईश्वरस्य + एव भवेत्।”

Only the Lord should be praised.”

स्तुती केवळ ईश्वराचीच करावी.”

स्तुतिगायकाः पृथुनृपस्य एतादृशीं निःस्पृहतां ज्ञात्वा प्रसन्नाः अभवन्।

The bards were delighted knowing the selflessness of King Pruthu.

स्तुतिपाठक पृथुराजाचा हा निःस्वार्थीपणा जाणून प्रसन्न झाले.

एकदा पृथुराजः स्वराज्ये भ्रमणम् अकरोत्।

Once, King Pruthu was wandering in his kingdom.

एकदा पृथुराजा आपल्या राज्यात फिरत होता.



भ्रमणसमये तेन दृष्टं यत् प्रजाः अतीव कृशाः अशक्ताः + च ।

While wandering he saw that the subjects had become extremely thin and weak.
फिरत असताना त्याने पाहिले, की जनता अत्यंत रोडावलेली आणि दुबळी झाली आहे.

ताः प्रजाः पशुवत् + जीवन्ति ।

The subjects were living like animals.
ती प्रजा पशुप्रमाणे (जीवन) जगत आहे.

निकृष्टान्नं खादन्ति ।

They were eating inferior food.
निकृष्ट दर्जाचे अन्न खात आहे.

तत् + दृष्ट्वा राजा चिन्ताकुलः जातः ।

Seeing that, the king became worried.
ते पाहून राजा काळजीत पडला.

तदा पुरोहितः + अवदत्, “हे राजन्, धनधान्यादि सर्व वस्तुजातं वस्तुतः वसुन्धरायाः उदरे + एव वर्तते ।

Then the priest said, “O King, all the material wealth, crops and others are in the earth’s belly itself.
तेव्हा पुरोहित (ब्राह्मण) म्हणाले, “हे राजा! धनधान्यादी सर्व पदार्थ खरंतर पृथ्वीच्या पोटांमध्येच असतात.

तत् + प्राप्नुं यतस्व ।”

You strive to obtain that.”
ते मिळवण्याचा प्रयत्न कर”.

शब्दार्थः

अभिषिक्तः	crowned (अभिषेक केलेला)
अशक्ताः	weak (दुबळे)
आज्ञापयत्	ordered (आदेश दिला)
उत्सुकाः	eager (उत्सुक)
उदरे	in the belly (पोटांमध्ये)
एतादृशीम्	such (अशी/ही)
कृशाः	feeble/thin (रोडावलेली)
चारणाः	bards (स्तुतिगायक)
निकृष्टान्नम्	inferior food (निकृष्ट दर्जाचे अन्न)
निःस्पृहता	selflessness (निःस्वार्थ)
पशुवत्	like animals (पशुप्रमाणे)
प्रकटीभवन्ति	become visible (दिसून येतील)
यतस्व	you strive (तू प्रयत्न कर)
वसुन्धरायाः	of the earth (पृथ्वीच्या)
स्तोतव्यः	should be praised (स्तुतियोग्य)

अवबोधनम्

क. उचितं कारणं / पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

१. पृथुवैन्यः धरायां प्रथमः _____ सम्राट् ।
(अनभिषिक्तः / अभिषिक्तः)

उत्तरम् पृथुवैन्यः धरायां प्रथमः अभिषिक्तः सम्राट् ।

२. पृथुराजः स्तुतिं न इच्छति यतः _____ ।

(चारणाः सम्यक् न गायन्ति / राज्ञः गुणाः न प्रकटिताः)

उत्तरम् पृथुराजः स्तुतिं न इच्छति यतः राज्ञः गुणाः न प्रकटिताः ।

३. स्तुतिगायकाः प्रसन्नाः अभवन् यतः _____ ।

(राजा स्तुतिप्रियः आसीत् / राजा निःस्पृहः आसीत्)

उत्तरम् स्तुतिगायकाः प्रसन्नाः अभवन् यतः राजा निःस्पृहः आसीत् ।

४. पृथुराजः स्वराज्ये अभ्रमत् यतः _____ ।

(पृथुराजाय भ्रमणं अरोचत / प्रजाविषये सः उत्सुकः आसीत्)

उत्तरम् पृथुराजः स्वराज्ये अभ्रमत् यतः प्रजाविषये सः उत्सुकः आसीत् ।

५. प्रजाः अतीव _____ आसन् ।

(कृशाः / सुदृढाः)

उत्तरम् प्रजाः अतीव कृशाः आसन् ।

६. प्रजाः _____ जीवन्ति ।

(पशुसदृशाः / निःस्पृहसदृशाः)

उत्तरम् प्रजाः पशुसदृशाः जीवन्ति ।

७. पृथुवैन्यः स्वप्रजाः दृष्ट्वा चिन्ताकुलः जातः यतः _____ ।

(तस्य प्रजाजनाः परस्परं वादविवादं कुर्वन्ति / प्रजाजनाः पशुवज्जीवन्ति)

उत्तरम् पृथुवैन्यः स्वप्रजाः दृष्ट्वा चिन्ताकुलः जातः यतः प्रजाजनाः पशुवज्जीवन्ति ।



ख. कः कं वदति?

*१. “तिष्ठन्तु चारणाः।”

उत्तरम् पृथुः चारणान् वदति।

२. “स्तवनं तु ईश्वरस्यैव भवेत्।”

उत्तरम् पृथुराजः चारणान् वदति।

३. “धनधान्यादि सर्वं वस्तुजातं वसुन्धरायाः उदर एव वर्तते।”

उत्तरम् पुरोहितः राजानं / पृथुराजं वदति।

*४. “तत्प्राप्तुं यतस्व।”

उत्तरम् पुरोहितः राजानं / पृथुराजं वदति।

ग. पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत।

१. पृथुवैन्यः कः आसीत्?

उत्तरम् पृथुवैन्यः धरायां प्रथमः अभिषिक्तः सम्राट् आसीत्।

२. प्रयागक्षेत्रे किम् आसीत्?

उत्तरम् प्रयागक्षेत्रे पृथुनृपस्य राजधानी आसीत्।

*३. चारणाः किमर्थम् उत्सुकाः?

उत्तरम् चारणाः राज्याभिषेकसमये पृथुनृपस्य स्तुतिं गातुम् उत्सुकाः।

४. स्तुतिगायकाः किमर्थं प्रसन्नाः अभवन्?

उत्तरम् स्तुतिगायकाः राज्याभिषेकसमये पृथुराजस्य तस्यैव स्तुतिविषये निःस्पृहतां ज्ञात्वा प्रसन्नाः अभवन्।

*५. भ्रमणसमये पृथुराजेन किं दृष्टम्?

उत्तरम् भ्रमणसमये पृथुराजेन दृष्टं यत् प्रजाः अतीव कृशाः अशक्ताः भूत्वा पशुवत् जीवन्ति निकृष्टान् खादन्ति च।

*६. वसुन्धरायाः उदरे किं वर्तते? [March 2019]

उत्तरम् धनधान्यादि सर्वं वस्तुजातं वसुन्धरायाः उदरे वर्तते।

घ. वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यम् / असत्यम् इति लिखत।

१. पृथुवैन्यः धरायां प्रथमः अनभिषिक्तः सम्राट् आसीत्।

उत्तरम् असत्यम्।

२. चारणाः राज्याभिषेकसमये पृथुराजस्य स्तुतिं गातुमनुत्सुकाः।

उत्तरम् असत्यम्।

३. स्तवनं तु मानवस्यैव भवेत्।

उत्तरम् असत्यम्।

४. स्तुतिगायकाः पृथुनृपस्य निःस्पृहतां ज्ञात्वा प्रसन्नाः अभवन्।

उत्तरम् सत्यम्।

५. पृथुराजः परराज्ये भ्रमणम् अकरोत्।

उत्तरम् असत्यम्।

६. तेन दृष्टं यत् प्रजाः सशक्ताः आसन्।

उत्तरम् असत्यम्।

७. पृथ्वी अवदत् यत् धनधान्यादि प्राप्तुं यतस्व।

उत्तरम् असत्यम्।

(Note: In Exam, students are suppose to rewrite the sentence with its answer.)

(टीपः विद्यार्थ्यानी परीक्षेमध्ये दिलेले वाक्य उत्तरासहित परत लिहावे.)

च. पाठ-नामाधारितः प्रश्नः।

१. एषः गद्यांशः कस्मात् पाठात् उद्धृतः?

उत्तरम् एषः गद्यांशः ‘आद्यकृषकः पृथुवैन्यः।’ इति पाठात् उद्धृतः।

छ. अमरकोषात् शब्दं योजयित्वा वाक्यं पुनर्लिखत।

*१. भूपालः पृथुवैन्यः नाम धरायां प्रथमः अभिषिक्तः सम्राट्।

उत्तरम् राजा / राट् / पार्थिवः / क्षमाभृत् / नृपः / भूपः / महीक्षित् पृथुवैन्यः नाम धरायां प्रथमः अभिषिक्तः सम्राट्।

(Note: In exam, write any one word from above highlighted words. Henceforth this question will be answered in this way.)

(टीपः परीक्षेत वरील ठळक शब्दांपैकी कोणताही एक शब्द लिहावा. यापुढे या प्रश्नाचे उत्तर अशाप्रकारे लिहिले जाईल.)

२. राजा चिन्ताकुलः जातः।

उत्तरम् राट् / पार्थिवः / क्षमाभृत् / नृपः / भूपः / महीक्षित् चिन्ताकुलः जातः।

शब्दज्ञानम्

क. धातुसाधित-अव्ययानि / विभक्त्यन्तपदानि चित्वा लिखत।

धातुसाधित-अव्ययानि।

तुमन्त-अव्ययम्	धातुः + तुम् / धुम् / टुम् / दुम् / इतुम् / अयितुम्	गातुम्, प्राप्तुम्।
त्वान्त-अव्ययम्	धातुः + त्वा / ध्वा / ट्वा / द्वा / इत्वा / अयित्वा	ज्ञात्वा, दृष्ट्वा।
[March 2019]		



विभक्त्यन्तपदानि।

१. प्रथमान्तपदम् (-ः, -Iः, म्)	भूपालः, पृथुवैन्यः, प्रथमः, अभिषिक्तः, सम्राट्, राजधानी, चारणाः, उत्सुकाः, सदगुणाः, स्तोतव्यः, स्तवनम्, स्तुतिगायकाः, प्रसन्नाः, दृष्टम्, प्रजाः, कृशाः, अशक्ताः, राजा, चिन्ताकुलः, जातः, पुरोहितः, सर्वम्, वस्तुजातम्।
२. द्वितीयान्तपदम् (-म्)	स्तुतिम्, एतादृशीम्, निःस्पृहताम्, भ्रमणम्, निकृष्टात्रम्, तत्।
३. षष्ठ्यन्तपदम् (-स्य, -याः)	पृथुनृपस्य, ईश्वरस्य, वसुन्धरायाः।
४. सप्तम्यन्तपदम् (-याम्, -)	धरायाम्, प्रयागक्षेत्रे, भ्रमणसमये, राज्याभिषेकसमये, स्वराज्ये, उदरे।
५. सम्बोधनान्तपदम् (-Iः)	चारणाः, राजन्।

ख. प्रश्ननिर्माणं कुरुत।

१. भूपालः पृथुवैन्यः धरायां प्रथमः अभिषिक्तः सम्राट्।
उत्तरम् भूपालः पृथुवैन्यः धरायां प्रथमः कीदृशः सम्राट्?
- *२. प्रयागक्षेत्रे पृथुराजस्य राजधानी आसीत्।
उत्तरम् कुत्र पृथुराजस्य राजधानी आसीत्?
३. राज्याभिषेकसमये चारणाः नृपस्य स्तुतिं गातुमुत्सुकाः।
उत्तरम् कदा चारणाः नृपस्य स्तुतिं गातुमुत्सुकाः?
४. स्तवनं तु ईश्वरस्य एव भवेत्।
उत्तरम् स्तवनं तु कस्य एव भवेत्?
- *५. प्रजाः पशुवत् जीवन्ति।
उत्तरम् प्रजाः कथं जीवन्ति?
- *६. धनधान्यादि सर्वं वस्तुजातं वसुन्धरायाः उदर एव वर्तते।
उत्तरम् धनधान्यादि सर्वं वस्तुजातं कस्याः उदर एव वर्तते?
- ग. विशेषण-विशेष्यम्।

१. मेलनं कुरुत।

	विशेषणम्	विशेष्यम्
*i.	कृशाः	पृथुः
ii.	अभिषिक्तः	स्तुतिगायकाः
iii.	प्रसन्नाः	सम्राट्
*iv.	प्रजाहितदक्षः	प्रजाः

- उत्तरम् i. कृशाः प्रजाः। [March 2019]
ii. अभिषिक्तः सम्राट्।
iii. प्रसन्नाः स्तुतिगायकाः।
iv. प्रजाहितदक्षः पृथुः / नृपः। [March 2019]

२. गद्यांशात् विशेषणं चित्वा लिखत।

- i. _____ निःस्पृहताम्।

उत्तरम् एतादृशीं निःस्पृहताम्।

- ii. _____ प्रजाः।

उत्तरम् कृशाः / अशक्ताः प्रजाः।

- iii. _____ राजा।

उत्तरम् चिन्ताकुलः राजा।

घ. सन्धिविग्रहं कुरुत।

	सन्धिः		सन्धिविग्रहः
१.	गातुमुत्सुकाः	=	गातुम् + उत्सुकाः।
२.	तावदहम्	=	तावत् + अहम्।
३.	ईश्वरस्यैव	=	ईश्वरस्य + एव।
*४.	अशक्ताश्च	=	अशक्ताः + च।
	[March 2019]		
*५.	पशुवज्जीवन्ति	=	पशुवत् + जीवन्ति।
*६.	पुरोहितोऽवदत्	=	पुरोहितः + अवदत्।
	[March 2019]		
*७.	उदर एव	=	उदरे + एव।
८.	तत्प्राप्तम्	=	तत् + प्राप्तम्।

च. लकारं लिखत।

१. प्रयागक्षेत्रे पृथुनृपस्य राजधानी आसीत्।
उत्तरम् लङ्लकारः।
२. पृथुः आज्ञापयत्।
उत्तरम् लङ्लकारः।
३. यावत् मम सदगुणाः न प्रकटीभवन्ति तावदहं न स्तोतव्यः।
उत्तरम् लट्लकारः।
४. स्तवनं तु ईश्वरस्यैव भवेत्।
उत्तरम् विधिलिङ्लकारः।
५. स्तुतिगायकाः प्रसन्नाः अभवन्।
उत्तरम् लङ्लकारः।
६. एकदा पृथुराजः भ्रमणम् अकरोत्।
उत्तरम् लङ्लकारः।
७. ताः प्रजाः पशुवत् जीवन्ति।
उत्तरम् लट्लकारः।



८. निकृष्टान्नं खादन्ति।

उत्तरम् लटलकारः।

९. पुरोहितः अवदत्।

उत्तरम् लङ्लकारः।

१०. सर्वं वस्तुजातं वसुन्धरायाः उदर एव वर्तते।

उत्तरम् लटलकारः।

११. तत्प्राप्तुं यतस्व।

उत्तरम् लोटलकारः।

पृथक्करणम्

क. क्रमेण योजयत।

१. अ. स्तुतिगायकानां प्रसन्नता।

आ. चारणानां स्थगनम्।

इ. राज्याभिषेकदिनम्।

ई. ईश्वरस्तवनमेव भवतु इति राज्ञः कथनम्।

उत्तरम् अ. राज्याभिषेकदिनम्।

आ. चारणानां स्थगनम्।

इ. ईश्वरस्तवनमेव भवतु इति राज्ञः कथनम्।

ई. स्तुतिगायकानां प्रसन्नता।

२. अ. भ्रमणसमये राज्ञा दृष्टं यत् प्रजाः अतीव कृशाः
अशक्ताः च।

आ. पुरोहितेन उपायः कथितः।

इ. तत् दृष्ट्वा राजा चिन्ताकुलः जातः।

ई. एकदा पृथुराजः स्वराज्ये भ्रमणम् अकरोत्।

उत्तरम् अ. एकदा पृथुराजः स्वराज्ये भ्रमणम् अकरोत्।

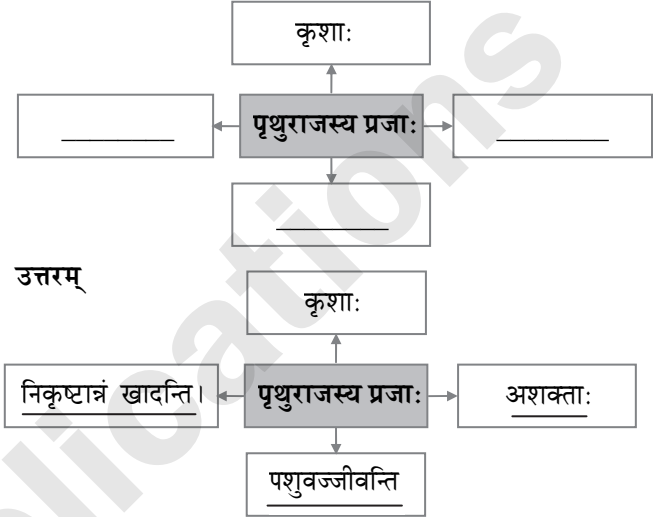
आ. भ्रमणसमये राज्ञा दृष्टं यत् प्रजाः अतीव कृशाः
अशक्ताः च।

इ. तत् दृष्ट्वा राजा चिन्ताकुलः जातः।

ई. पुरोहितेन उपायः कथितः।

ख. रेखाचित्रम्।

*१. जालरेखाचित्रं पूरयत।



उत्तरम्

(Note: In the exam, Students are expected to draw diagram and write answers in it as shown above. Here onwards, only the answers of this question will be given.)

(टीपः विद्यार्थ्यानी परीक्षेमध्ये रेखाचित्र काढून त्यात उत्तरे लिहिणे अपेक्षित आहे. रेखाचित्रावर आधारित यापुढील प्रश्नांची फक्त उत्तरे दिलेली आहेत.)

गद्यांशः २

[तदा..... च अभवत्।]

(पाठ्यपुस्तक-पृष्ठक्रमाङ्कः ८, ९)

तदा पृथुभूपेन तदर्थं धनुः सज्जीकृतम्।

Then King Pruthu got his bow ready.

तेव्हा पृथुराजाने त्याकरिता धनुष्य सज्ज केले.

तदा भूमिः स्त्रीरूपं धृत्वा तस्य पुरतः प्रकटिता अभवत् अवदत् च, “हे राजेन्द्र! तव पिता दुःशासकः वेनराजः राजधर्मस्य पालनं न + अकरोत्।

At that time, the earth appeared before him taking the form of a lady and said, “O King of kings! Your father, King Vena was a bad ruler who did not follow the duties of a king.

तेव्हा पृथ्वी स्त्रीचे रूप धारण करून त्याच्या पुढे प्रकट झाली आणि म्हणाली, “हे राजेन्द्र, तुझ्या वडिलांनी (म्हणजेच) दुःशासक राजा वेनाने राजधर्माचे पालन केले नाही.

तदा मया चोरलुण्ठकभयात् धनधान्यपुष्पफलानि मम उदरे निहितानि।

Then, out of fear of thieves and cheats, I kept the wealth, grains, flowers and fruits embedded in my belly.

तेव्हा मी चोर-लुटारूंच्या भीतीने धनधान्य, फुले आणि फळे माझ्या पोटात ठेवली.

Page no. **15** to **19** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes** or **Target E-Notes**



King Pruthuvainya diverted the path of rivers so that the water could be channelised for farming. He harvested rain water and ensured proper water management. He tried to make the land very fertile after which he got people to sow seeds in the tilled land. He ensured that he sowed good seeds by collecting seeds from various trees, choosing them and treating them.

Having followed the advice of the earth he was able to reap good crops and all were happy.

‘आद्यकृषकः पृथुवैन्यः।’ ही कथा ऋग्वेदाच्या १० व्या मंडलातून घेण्यात आली आहे. या पाठात पृथ्वीवरील आदर्श राजा पृथुवैन्य याने त्याच्या राज्यासाठी केलेल्या प्रयत्नांवर प्रकाश टाकण्यात आला आहे.

ऋग्वेदात उल्लेख असलेला राजा पृथुवैन्य हा एक प्रजाहितदक्ष राजा होता. प्रजेची दुर्बल दशा पाहून पृथुराजा त्यावर काही उपाय करू इच्छित होता. हे जेव्हा पृथ्वीने पाहिले तेव्हा ती स्वतः स्त्रीरूप धारण करून प्रकट झाली व तिने उपाय सुचवला. जेव्हा पृथु राजाला कळले, की सर्व धनधान्य पृथ्वीच्या उदरात आहेत तेव्हा ते मिळवण्यासाठी त्याने त्याच्या प्रजेच्या साहाय्याने शेतीकार्य हाती घेतले.

पृथ्वीचा उपदेश मनात ठेऊन, राजाने नद्यांचे पाणी वळवून त्याचे शेतीसाठी व्यवस्थित नियोजन केले. पावसाच्या पाण्याची साठवण करून पाण्याचे योग्य व्यवस्थापन केले. जमीन सुपीक करण्याचा प्रयत्न करून, जमीन नांगरून प्रजेकडून बियाणे पेरून घेतली. चांगले बियाणे मिळवण्यासाठी विविध झाडांच्या बियांचे संकलन करून निवड केली. त्यांचे संस्करण करून पेरणी केली व कालांतराने धान्य प्राप्त केले.

अशाप्रकारे, पृथ्वीच्या सल्ल्यानुसार पृथु राजाने चांगल्या प्रतीचे धान्य उगवले.

सूचनानुसार कृती: कुरुत।

*क. पूर्वकालवाचक-त्वान्त-अव्ययं निष्कासयत।

- पृथुवैन्यस्य निःस्पृहतां ज्ञात्वा स्तुतिगायकाः प्रसन्नाः अभवन्।
उत्तरम् पृथुवैन्यस्य निःस्पृहताम् अजानन् स्तुतिगायकाः प्रसन्नाः अभवन् च।

स्पष्टीकरणम् –

ज्ञात्वा – त्वान्त-रूपम्।

धातुः – ज्ञा (९ उ.प)

अभवन् is the verb in the sentence. (अभवन् हे वाक्यातील क्रियापद आहे.)

अभवन् = लङ्लकारः प्रथमः पुरुषः बहुवचनम्।

ज्ञा लङ्लकारः प्रथमः पुरुषः बहुवचनम् = अजानन्।

Two actions, so use च. (दोन क्रिया म्हणून च योजावा.)

उत्तरम् पृथुवैन्यस्य निःस्पृहताम् अजानन् स्तुतिगायकाः प्रसन्नाः अभवन् च।

- भूमिः स्त्रीरूपं धृत्वा तस्य पुरतः प्रकटिता अभवत्।

[March 2020]

उत्तरम् भूमिः स्त्रीरूपम् अधरत् तस्य पुरतः प्रकटिता अभवत् च।

स्पष्टीकरणम् –

धृत्वा – त्वान्त-रूपम्।

धातुः – धृ (१ प.प.)

अभवत् is the verb in the sentence. (अभवत् हे वाक्यातील क्रियापद आहे.)

अभवत् = लङ्लकारः प्रथमः पुरुषः एकवचनम्।

धृ लङ्लकारः प्रथमः पुरुषः एकवचनम् = अधरत्।

Two actions, so use च. (दोन क्रिया म्हणून च योजावा.)

उत्तरम् भूमिः स्त्रीरूपम् अधरत् तस्य पुरतः प्रकटिता अभवत् च।

*ख. ‘त्वं’ स्थाने ‘भवान्’ योजयत।

- त्वं प्रयत्नेन कृषिकार्यं करोषि।

उत्तरम् भवान् प्रयत्नेन कृषिकार्यं करोति।

स्पष्टीकरणम् –

त्वं प्रयत्नेन कृषिकार्यं करोषि।

कर्ता and क्रियापद have the same पुरुष and वचन.

(कर्ता व क्रियापदाचे पुरुष व वचन समान असते.)

पुरुषः	वचनम्	कर्ता	क्रियापदम्	लकारः
मध्यमः	एकवचनम्	त्वम्	करोषि	लट्लकारः
प्रथमः	एकवचनम्	भवान्	करोति	लट्लकारः

- त्वं धनुः त्यज।

उत्तरम् भवान् धनुः त्यजतु।

स्पष्टीकरणम् –

कर्ता and क्रियापद have the same पुरुष and वचन.

(कर्ता व क्रियापदाचे पुरुष व वचन समान असते.)

पुरुषः	वचनम्	कर्ता	क्रियापदम्	लकारः
मध्यमः	एकवचनम्	त्वम्	त्यज	लोट्लकारः
प्रथमः	एकवचनम्	भवान्	त्यजतु	लोट्लकारः

***ग. योग्यं रूपं लिखत।**

१. भूमातुः उपदेशं मनसि निधाय पृथुवैन्यः कृषिकार्यम् अकरोत्।
(‘भूमातुः’ स्थाने ‘भूमि’ शब्दस्य योग्यं रूपं लिखत।)

उत्तरम् भूमेः / भूम्याः उपदेशं मनसि निधाय पृथुवैन्यः
कृषिकार्यम् अकरोत्।

स्पष्टीकरणम् –

भूमातुः is षष्ठी एकवचनम् of भूमातृ
(भूमातुः हे भूमातृ या नामाचे षष्ठी एकवचनाचे रूप आहे.)
The षष्ठी एकवचनम् of भूमि is भूमेः or भूम्याः
(‘भूमि’ या नामाची षष्ठी एकवचनाची रूपे भूमेः किंवा
भूम्याः अशी आहेत.)

***घ. लकारं परिवर्तयत।**

१. अहं प्रसन्ना भविष्यामि। (लृट् स्थाने लिङ् प्रयोगं कुरुत।)
उत्तरम् अहं प्रसन्ना भवेयम्।

स्पष्टीकरणम् –

	धातुः	लकारः	पुरुषः	वचनम्
भविष्यति	भू (१ प.प.)	लृटलकारः	उत्तमः	एकवचनम्
भवेयम्	भू (१ प.प.)	विधिलिङ्लकारः	उत्तमः	एकवचनम्

लेखनकौशलम्।

अव्ययानां / धातूनाम् उपयोगं कृत्वा वाक्यानि लिखत।

क्र.	धातुः/ अव्ययम्	अर्थः	विभक्तिः	उदाहरणम्	
				पाठतः	पाठव्यतिरिक्तम्
१.	पुरतः	front (समोर)	षष्ठी	भूमिः तस्य पुरतः प्रकटिता अभवत्।	शिक्षकस्य पुरतः बालकाः उपविष्टाः सन्ति।
२.	सह	with (सोबत)	तृतीया	प्रजाजनैः सह कृषिकार्यं कुरु।	माता बालकेन सह क्रीडति।

भाषाभ्यासः।

अ. तालिकापूर्तिं कुरुत।

• नाम-तालिका।

क्र.	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्तिः
१.	चारणः	चारणौ	चारणाः	प्रथमा
२.	चिन्ताकुलः	चिन्ताकुलौ	चिन्ताकुलाः	प्रथमा
३.	नृपः	नृपौ	नृपाः	प्रथमा
४.	अङ्कुरः	अङ्कुरौ	अङ्कुराः	प्रथमा
५.	कृशः	कृशौ	कृशाः	प्रथमा
६.	राजधानी	राजधान्यौ	राजधान्यः	प्रथमा
७.	पिता	पितरौ	पितरः	प्रथमा
८.	हलम्	हलौ	हलान्	द्वितीया
९.	कुदालकम्	कुदालकौ	कुदालकान्	द्वितीया
१०.	खनित्रम्	खनित्रे	खनित्राणि	द्वितीया
११.	लवित्रम्	लवित्रे	लवित्राणि	द्वितीया
१२.	कृषिकार्यम्	कृषिकार्ये	कृषिकार्याणि	द्वितीया
१३.	प्रयत्नेन	प्रयत्नाभ्याम्	प्रयत्नैः	तृतीया
१४.	परिश्रमेण	परिश्रमाभ्याम्	परिश्रमैः	तृतीया
१५.	बीजात्	बीजाभ्याम्	बीजेभ्यः	पञ्चमी
१६.	बीजस्य	बीजयोः	बीजानाम्	षष्ठी
१७.	नद्याः	नद्योः	नदीनाम्	षष्ठी



१८.	हस्ते	हस्तयोः	हस्तेषु	सप्तमी
१९.	उदरे	उदरयोः	उदरेषु	सप्तमी
२०.	मनसि	मनसोः	मनःसु/मनस्सु	सप्तमी
२१.	राजन्	राजानौ	राजानः	सम्बोधनम्

• सर्वनाम-तालिका।

क्र.	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्तिः
१.	सः	तौ	ते	प्रथमा
२.	एषः	एतौ	एते	प्रथमा
३.	सर्वः	सर्वौ	सर्वे	प्रथमा
४.	सा	ते	ताः	प्रथमा
५.	सर्वम्	सर्वे	सर्वाणि	प्रथमा
६.	त्वम्	युवाम्	यूयम्	प्रथमा
७.	अहम्	आवाम्	वयम्	प्रथमा

क्र.	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्तिः
८.	तत्/तद्	ते	तानि	द्वितीया
९.	तेन	ताभ्याम्	तैः	तृतीया
१०.	मया	आवाभ्याम्	अस्माभिः	तृतीया
११.	तस्य	तयोः	तेषाम्	षष्ठी
१२.	तव - ते	युवयोः-वाम्	युष्माकम्-वः	षष्ठी
१३.	मम-मे	आवयोः-नौ	अस्माकम् - नः	षष्ठी

• क्रियापद-तालिका।

क्र.	लकारः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः
१.	लट्लकारः (च्वि रूपम्)	प्रकटीभवति	प्रकटीभवतः	प्रकटीभवन्ति	प्रथमः
२.	लट्लकारः	जीवति	जीवतः	जीवन्ति	प्रथमः
३.		खादति	खादतः	खादन्ति	प्रथमः
४.		वर्तते	वर्तते	वर्तन्ते	प्रथमः
५.	लङ्लकारः	आसीत्	आस्ताम्	आसन्	प्रथमः
६.		अभवत्	अभवताम्	अभवन्	प्रथमः
७.		अकरोत्	अकुरुताम्	अकुर्वन्	प्रथमः
८.		अवदत्	अवदताम्	अवदन्	प्रथमः
९.		अवपत्	अवपताम्	अवपन्	प्रथमः
१०.	लोट्लकारः	आज्ञापयत्	आज्ञापयताम्	आज्ञापयन्	प्रथमः
११.		तिष्ठतु	तिष्ठताम्	तिष्ठन्तु	प्रथमः
१२.		त्यज	त्यजतम्	त्यजत	मध्यमः
१३.		कुरु	कुरुतम्	कुरुत	मध्यमः
१४.	लृट्लकारः	यतस्व	यतेथाम्	यतध्वम्	मध्यमः
१५.		भवेत्	भवेताम्	भवेयुः	प्रथमः
१६.	लृट्लकारः	भविष्यति	भविष्यतः	भविष्यन्ति	प्रथमः

आ. निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत।

• समासानां तालिकापूर्ति कुरुत।

क्र.	समस्तपदम्	Meaning / अर्थ	विग्रहः	समासनाम
१.	चोरलुण्ठकाः	thieves and rogues (चोर आणि लुटारू)	चोराः च लुण्ठकाः च।	इतरेतर-द्वन्द्वः समासः।
२.	धनधान्यपुष्पफलानि	wealth, crops, flowers and fruits (धन, धान्य, फुले आणि फळे)	धनं च धान्यं च पुष्पाणि च फलानि च।	इतरेतर-द्वन्द्वः समासः।

Page no. **23** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes** or **Target E-Notes**



५.	प्रसन्नाः	happy (खूश)	=	आनन्दिताः, सन्तुष्टाः, आह्लादिताः।
६.	भ्रमणम्	wandering (फिरणे)	=	अटनम्।
७.	समयः	time (वेळ)	=	कालः।
८.	दृष्टम्	seen (पाहिलेले)	=	अवलोकितम्, ईक्षितम्।
९.	पशुः	animal (प्राणी)	=	प्राणी, मृगः।
१०.	निकृष्टम्	inferior (कमी दर्जाचे)	=	क्षुद्रम्, तुच्छम्।
११.	चिन्ताकुलः	worried (चिंतित)	=	चिन्तातुरः।
१२.	धनम्	wealth (धन)	=	द्रव्यम्, वित्तम्, स्थापतेयम्, रिक्थम्, ऋक्थम्, वसुः।
१३.	धान्यम्	grain/crop (धान्य)	=	सस्यम्।
१४.	उदरम्	belly (पोट)	=	कुक्षिः, जठरः।
*१५.	धनुः [March 2020]	bow (धनुष्य)	=	चापः, कार्मुकः, धनुषः।
*१६.	भूमिः	earth (पृथ्वी)	=	गोत्रा, कुः, पृथिवी, पृथ्वी, क्ष्मा, अवनिः, मेदिनी, मही।
१७.	स्त्री	lady (स्त्री)	=	नारी, वनिता, योषा, योषित्।
१८.	पुरतः	front (समोर)	=	समक्षः, अग्रे।
१९.	प्रकटिता	appeared (प्रकट झाली)	=	आविर्भूता।
२०.	चोरः	thief (चोर)	=	स्तेनः, चौरः, तस्करः, मोषकः।
२१.	पुष्पम्	flower (फूल)	=	कुसुमम्, प्रसूनम्।
२२.	मनः	mind (मन)	=	चेतः, चित्तम्, अन्तःकरणम्।
*२३.	नदी [March 2019]	river (नदी)	=	तरङ्गिणी, शैवलिनी, तटिनी, सरित्, आपगा, निम्नगा।
२४.	मार्गः	path (मार्ग)	=	अध्वा, पन्थाः, अयनम्, वर्त्म।
२५.	जलम्	water (पाणी)	=	पयः, कीलालम्, अमृतम्, जीवनम्, उदकम्, तोयम्, नीरम्।
२६.	वृष्टिः	rain (पाऊस)	=	प्रावृट्, वर्षा।
२७.	क्षेत्रम्	field (शेत)	=	वप्रम्, केदारः, पाटीरः।
*२८.	वृक्षः	tree (झाड)	=	द्रुमः, पादपः, शाखी।
२९.	जनाः	people (लोक)	=	लोकाः।

• विरुद्धार्थकशब्दान् लिखत।

१.	प्रथमः	first (पहिले)	×	अन्तिमः।	last (शेवटचे)
*२.	स्तुतिः	praise (स्तुती)	×	निन्दा।	criticism (निंदा)
३.	उत्सुकाः	eager (उत्सुक)	×	अनुत्सुकाः।	apathetic (निरुत्साही)
*४.	सद्गुणाः	virtues (चांगले गुण)	×	दुर्गुणाः, दोषाः।	faults (दोष)
*५.	प्रसन्नाः	happy (खूश)	×	खिन्नाः, दुःखिताः।	sad (दुःखी)
६.	स्वराज्ये	in own kingdom (स्वतःच्या राज्यामध्ये)	×	परराज्ये।	in another's kingdom (परराज्यामध्ये)
*७.	कृशाः	thin (रोडावलेले)	×	स्थूलाः, पुष्टाः, पीवराः।	stout (स्थूल)
*८.	अशक्ताः	incompetent (शक्तिहीन)	×	सशक्ताः।	competent (सशक्त)
*९.	पुरतः	front (समोर)	×	पृष्ठतः।	behind (मागे)
१०.	अवरुध्य	obstructing (अडवून)	×	विमोच्य।	releasing (मोकळे)
११.	कल्याणकारी	beneficial (कल्याण करणारे)	×	हानिकारी।	harmful (नुकसानकारक)



AVAILABLE NOTES FOR STD. X: (Eng., Mar. & Semi Eng. Medium)

PERFECT SERIES

- English Kumarbharati
- मराठी अक्षरभारती
- हिंदी लोकभारती
- हिंदी लोकवाणी
- आमोदः सम्पूर्ण-संस्कृतम्
- आनन्दः संयुक्त-संस्कृतम्
- History and Political Science
- Geography
- Mathematics (Part - I)
- Mathematics (Part - II)
- Science and Technology (Part - 1)
- Science and Technology (Part - 2)

PRECISE SERIES

- Science and Technology (Part - 1)
- Science and Technology (Part - 2)
- History, Political Science and Geography

PRECISE SERIES

- My English Coursebook
- मराठी कुमारभारती
- इतिहास व राज्यशास्त्र
- भूगोल
- गणित (भाग - I)
- गणित (भाग - II)
- विज्ञान आणि तंत्रज्ञान (भाग - १)
- विज्ञान आणि तंत्रज्ञान (भाग - २)

WORKBOOK

- English Kumarbharati
- मराठी अक्षरभारती
- हिंदी लोकभारती
- My English Coursebook
- मराठी कुमारभारती

Additional Titles: (Eng., Mar. & Semi Eng. Med.)

- ▶ **Grammar & Writing Skills Books** (Std. X)
 - Marathi • Hindi • English
- ▶ Hindi Grammar Worksheets
- ▶ **SSC 54 Question Papers & Activity Sheets With Solutions**
- ▶ आमोदः (सम्पूर्ण-संस्कृतम्)
 - SSC 11 Activity Sheets With Solutions
- ▶ हिंदी लोकवाणी (संयुक्त), संस्कृत-आनन्दः (संयुक्तम्)
 - SSC 12 Activity Sheets With Solutions
- ▶ IQB (Important Question Bank)
- ▶ Mathematics Challenging Questions
- ▶ Geography Map & Graph Practice Book
- ▶ **A Collection of Board Questions With Solutions**



Scan the QR code to buy e-book version of Target's Notes on Quill - The Padhai App



Visit Our Website

Target Publications® Pvt. Ltd.
Transforming lives through learning.

Address:

2nd floor, Aroto Industrial Premises CHS,
Above Surya Eye Hospital, 63-A, P. K. Road,
Mulund (W), Mumbai 400 080

Tel: 88799 39712 / 13 / 14 / 15

Website: www.targetpublications.org

Email: mail@targetpublications.org



Explore our range of **STATIONERY**

